

Het geheugen van de Maalbeek

De bron van de Maalbeek (beek aan de molen) ligt in het domein van de Terkamerenabdij in Elsene. Vroeger slingerde de Maalbeek zich door een moerasachtige vallei, langs de dorpen van Elsene, Etterbeek, ten Noode, en Schaarbeek.

Al sinds de middeleeuwen werd de beek naar de hand van de mensen gezet. Op de oevers werden dus molens gebouwd, er werden waterlopen getrokken, visvijvers en andere waterpartijen gegraven. In de 18de eeuw bleven er nog meer dan 90 dergelijke waterpartijen over.

De nabijheid van het water had inderdaad een sterke invloed op de economische activiteit in de dorpen en gehuchten : er werden molens gebouwd (tussen Elsene en Schaarbeek waren tot in de 19de eeuw een tiental molens actief) ; visteelt was ook een belangrijke bedrijvigheid : er werd karper en snoek gekweekt in de visvijvers.

Alle ambachtelijke bedrijfjes in de buurt, leerlooierijen, ververijen en brouwerijen hadden zonder het water nooit bestaan.

Het is dus niet overdreven om te beweren dat Elsene, Etterbeek, Ten Noode en Schaarbeek als het ware uit het water van de Maalbeek zijn geboren.

De gehuchten en dorpen die ontstonden in de middeleeuwen in de Maalbeekvallei danken hun naam aan de nabijheid van het water. Eggevoort (een gehucht waar nu het Jourdanplein ligt) verwijst naar een doorwaadbare plaats (voort) ; in de plaatsnamen Etterbeek en Schaarbeek is de 'beek' een deel van de naam geworden. Elsene was vroeger Elsele, wat verwijst naar een dorp of gehucht bij de els. De els is een boom die vooral gedijt op vochtige grond.

De Maalbeekvallei door de Wautier, 1821 (Koninklijke Bibliotheek van België, kaarten en plannen)

Maar in het loop van de negentiende eeuw kwam de industriële revolutie. De waterlopen worden nog enkel gebruikt om het afval van het industrieel proces af te voeren, en in een later stadium met de stadsontwikkeling komt daar ook nog het huishoudelijk afvalwater bij. De waterlopen dienen na verloop van tijd nog enkel als riool.

Het water wordt dus ongewenst, want ongezond, en wordt alleen nog geduld in sommige 'betere' wijken, als sierelement, en op voorwaarde dat het water zuiver is. De vijvers van Elsene, het Leopoldspark en de Maria-Louiza square zijn wat er nog overblijft van de talloze plassen langs de Maalbeek.

Een beweging wordt ingezet waarbij de waterplassen gedempt worden, de beken en riviertjes overweld, en op die manier verdwijnt het water uit het zicht. Bovenop de oude waterlopen worden onder de demografische druk en door de stadsgroei nieuwe wijken gebouwd, met vooral arbeiderswoningen.

Het water was niet langer zichtbaar, maar de bewoners en de gemeenten langs het water werden regelmatig aan het aanwezige water herinnerd. In veel te smalle ondergrondse kanalen geperst, en zonder de vroegere expansiezones, trad het toch buiten zijn oevers. De overstromingen van de vallei in de loop van de 19de en 20ste eeuw zijn niet op één hand te tellen... ondanks de talrijke kanalisering- en rioleringswerken.